

Damir MAGAŠ – Josip BRTAN, **Prostor i vrijeme knezova Posedarskih: Zemljopisna obilježja i povijesni razvoj Općine Posedarje (Posedarje, Slivnica, Vinjehrac, Podgradina, Islam Latinski, Ždrilo i Grgurice)**, Sveučilište u Zadru: Centar za istraživanje krša i priobalja – Odjel za geografiju (Bibliotheca Croatica Maritima et Carsologica, knj. 2) – Hrvatsko geografsko društvo Zadar (Posebna izdanja, knj. 3), (ur Josip FARIČIĆ), Zadar, 2015., 363 str.

Autori povijesne monografije koja se ovdje sažeto predstavlja, i nedvojbeno je vrijedna istraživačke pozornosti, su profesor Sveučilišta u Zadru Damir Magaš i višegodišnji prosvjetni djelatnik Josip Brtan. Oni su svojim radom i pregnućima višestruko povezani uz povijesne i zemljopisne razvojne čimbenike zadarskoga kraja. Već i sam naslov monografije ukazuje kako su autori svoje istraživanje Posedarja i tamošnjih naselja ponajprije utemeljili na uvidu u zemljopisne značajke prostora te na povjesnici hrvatske plemićke obitelji Posedarski, kojima je taj prostor stoljećima bio zemljopisna jezgra.

Nakon »Sadržaja« (4–6) i sažetoga »Predgovora« (7) urednika izdanja Josipa Faričića slijedi »Uvod« (9–10) iz pera autora knjige u kojem se ukazuje na važnost interdisciplinarnog pristupa obrade te teme i sažeto opisuju poglavlja koja su zastupljena u knjizi. U cjelini »Pregled dosadašnjih istraživanja« (11–12) navode se autori koji su se prethodno bavili povijesnim razvojem posedarskog područja te se napominje da je u ovome istraživanju u značajnoj mjeri uporabljena i arhivska građa, ponajprije brojni fondovi pohranjeni u Državnom arhivu u Zadru.

Prva veća cjelina knjige nosi naslov »Osnovne zemljopisne značajke Općine Posedarje« (13–60). S aspekta geografske znanosti donose se osnovni podatci o prirodno-geografskim obilježjima posedarskog kraja (geomorfološka obilježja, klima, vode, tla, biljni i životinjski svijet i drugo).

Središnja i opsegom najveća cjelina nazvana je »Povijesno-zemljopisni pregled razvoja i naseljenosti« (61–210). U prvom dijelu, temeljem arheoloških istraživanja, obrađuju se prostorne promjene u vrijeme prapovijesti i antike (gradine, cestovni pravci, rustične vile i drugo), a potom se autori usmjeravaju na srednjovjekovni razvoj Posedarja i susjednih naselja. Posebna se pozornost poklanja knezovima Posedarskim, koji su podrijetlom bili jedan od ogranaka knezova Gusića Kurjakovića Krbavskih. Naime, Grgur Gusić Kurjaković obnovio je 1282. godine bivšu liburnsku utvrdu, smještenu unutar svoga posedarskog vlastelinstva te tako stekao naslov kneza Posedarskoga. U sklopu toga poglavlja razmatraju se, nadalje, posjedi krbavskih knezova iz roda Gusića, donose povelje ugarsko-hrvatskih vladara Arpadovića i Anžuvinaca temeljem kojih zorno proizlazi da je vlastelinstvo Posedarskih u 13. i 14. stoljeću obuhvaćalo područje današnje Općine Posedarje, uključivo i naselja Novigrad i Paljuv.

Novе bitne promjene za posedarski kraj nastupile su tijekom prodora Osmanlija u 15. stoljeću i posebice u 16. stoljeću. To se područje našlo na crti pograničja između mletačkih i osmanskih stečevina, višekratno je bilo ugroženo ratnim djelovanjima te nekoliko puta osvajano i pohrano. Vojnički život na pograničju postao je svakodnevljem tamošnjih stanovnika, a važnu ulogu u tome imali su i knezovi Posedarski, nositelji visokih časničkih činova u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama. U nastavku te vrlo detaljne raščlambe povijesti posedarskog kraja u vrijeme mletačko-osmanskih ratova u ranome novom vijeku autori

ukazuju na učestalost osmanskih prodora, promjene granica, depopulaciju, stanje i brojnost vojnih posada u tamošnjim utvrdama te na konkretno vojno djelovanje (na širem području istočnoga Jadrana) nekih zaslužnika iz roda Posedarskih. Razmatraju se, nadalje, događanja u vrijeme mirovnih razgraničenja nakon okončanja Kandijskog rata (1645. – 1669.) te tijekom Morejskog rata (1684. – 1699.), nakon čega je prestala neposredna osmanska opasnost za zadarsko zaleđe. Autori potom raspravljaju o značenju i mogućim tumačenjima pojma Morlaci, Vlasi i Latini na području mletačkih stečevina te donose (u hrvatskome prijevodu) podatke o knezovima Posedarskim u pismima mletačke uprave iz 17. i 18. stoljeća. Navedeni su dokumenti vrijedan izvor za povijest te ugledne hrvatske plemićke obitelji, ali i posvjedočenje o političkim, vojnim, gospodarskim i društvenim prilikama u posedarskom kraju u posljednjim dvama stoljećima opstojanja Mletačke Republike.

Jedno od poglavlja u navedenoj cjelini posvećeno je knezovima Posedarskim u doba od 1797. godine do okončanja Prvoga svjetskog rata, njihovu vlastelinstvu i upravljanju njime, kao i čestim sporovima s drugim zemljoposjednicima i tamošnjim seljacima. Obrađuju se, nadalje, svekolike promjene koje su zadesile posedarski kraj u 20. stoljeću, kada je nakon 1918. godine vlastelinstvo teritorijalno ostalo u sastavu Kraljevine SHS, dočim su knezovi Posedarski poglavito živjeli u Zadru (talijanska uprava) i potom u Veneciji u kojoj umiru i posljednji potomci roda sedamdesetih godina 20. stoljeća. U završnom dijelu te opsežne cjeline obrađuje se sudjelovanje žitelja iz posedarskog kraja u antifašističkoj borbi te se potom dokumentirano iznosi kronologija događanja u Domovinskome ratu, kada je to područje bilo izravno ugroženo srpskom agresijom.

Cjelina »Osnovne značajke stanovništva i naselja« (211–258) sustavan je pregled demografskog, gospodarskog, kulturnog i vjerskog razvoja pojedinih naselja Općine Posedarje kroz povijest. Redom se pojedinačno obrađuju naselja Posedarje, Podgradina, Islam Latinski, Grgurice, Slivnica, Vinjerac i Ždrilo, kao i nekadašnja naselja oko Novigrada koja su tijekom povijesti ulazila u sastav vlastelinstva Posedarskih.

Završna cjelina knjige (»Gospodarstvo«, 259–280) odnosi se na pregled suvremenih gospodarskih prilika na području Općine Posedarje, a posebice se obrađuju poljoprivreda i šumarstvo, ribolov i lov, promet, turizam i ugostiteljstvo, ostale proizvodne i uslužne djelatnosti, javna nadgradnja (školstvo, zdravstvo, kultura, uprava i drugo) te zaštita kulturno-povijesne baštine i okoliša. Manja je cjelina posvećena »Mogućnostima, izgledima i dvojbama razvoja u prostoru« (281–282).

U »Dodatku knjige« (283–318) ponovno su sadržani tekstovi koji se odnose na povijest Posedarja i knezova Posedarskih. Donose se sažete biografije hrvatskih ratnika – suvremenika knezova Posedarskih (članovi obitelji Mitrović/Janković, Smiljanić, Vuk Mandušić, don Stipan Sorić, don Marko Mesić), a potom se ukratko obrađuje Posedarje u kontekstu mletačko-austrijskih razgraničenja u zaleđu Zadra, utvrđuju poveznice između Posedarskih i izgranje Maškovića hana u Vrani te donose preslike grbova obitelji Posedarski i Benja Posedarski. Vrijedan prilog cjelini svakako je kronološki pregled članova obitelji Posedarski i Benja Posedarski od 1194. do 1975. godine.

Na kraju knjige sadržani su zaključak (319–322), popis uporabljenih izvora i literature (323–329), kazalo osobnih imena i imena naroda (330–345), kazalo zemljopisnih pojmova (346–361) te sažeta bilješka o autorima. (363).

Monografija *Prostor i vrijeme knezova Posedarskih: Zemljopisna obilježja i povijesni razvoj Općine Posedarje (Posedarje, Slivnica, Vinjerac, Podrgradina, Islam Latinski, Ždrilo i Grgurice)* opsežno je i vrijedno djelo u kojem se interdisciplinarnim pristupom temi obrađuju geografsko-gospodarske značajke i povijesni razvoj naselja današnje Općine Posedarje. Pritom je težište istraživanja autora ponajprije bilo usmjereno na knezove Posedarske, obitelj koja je dominirala i odigrala prevažnu ulogu u svekolikim razvojnim sastavnicama posedarskog kraja od srednjeg vijeka do suvremenog doba. Knjiga obiluje brojnim novim i dosad neobjavljenim dokumentima, a obogaćena je i nizom ilustracija, zemljovida i grafičkih prikaza. Sveukupno možemo na kraju kazati da je riječ o djelu koje zavrjeđuje punu pozornost znanstvene i šire čitateljske javnosti te koje u konačnici može poslužiti i za primjer izrade sličnih monografija regionalnog obilježja.

Lovorka Čoralić